

RADAR

Historiedidaktisk Tidsskrift

Brug af nationalromantiske malerier i undervisningen

Af René Bank Isager
Maj 2024

Korrekt citering af denne artikel efter APA-systemet (American Psychological Association System, 7th Edition):
Isager, R. B.. (2024). Brug af nationalromantiske malerier i undervisningen. *RADAR – Historiedidaktisk tidsskrift*, (2024).
DOI: 10.7146/rhdt.v11i1.145135

Brug af nationalromantiske malerier i undervisningen

Af René Bank Isager, historielærer på Kornmod Realskole og Læreruddannelsen i Silkeborg, Master i Mellemøststudier fra SDU

Artiklen handler om, hvordan man som underviser kan arbejde med nationalromantiske malerier, hvor mange af historiefagets centrale kompetenceområder kan blive tilgodeset og styrket. Artiklen henvender sig til historielærere i grundskolen og de videregående uddannelser.

Artiklens indhold

Der er ikke mange elever i den danske folkeskole, som *ikke* er bekendt med muligheden for at lægge filtre på sine opslag på de sociale medier, som fx *Instagram*. Reelt set er alle opslag på SoMe i et eller andet omfang en konstruktion. Med andre ord anvender eleverne selv i deres egen livsverden det at konstruere en fortælling. Nationalromantiske malerier kan for eleverne være en øjenåbner for, at man også i fortiden har konstrueret den levede historie på en vis måde med et vis sigte. Arbejdet med sådanne malerier kvalificerer og styrker ikke blot elevernes kildekritiske kompetencer og deres faghistoriske indsigt om centrale perioder i dansk historie. Nationalromantiske malerier rummer også rig mulighed

for at styrke elevernes forståelse for historiebrug og deres historiebevidsthed. Dermed rummer arbejdet med nationalromantiske malerier aspekter fra alle fagets centrale kompetenceområder.

Den historiske kontekst

Tabet af Norge i 1814 blev et afgørende brud i dansk historie og speedede en allerede begyndende nationalromantik op i Danmark. Kongeriget var blevet reduceret til en europæisk småstat, økonomien var i knæ efter statsbankerotten i 1813 og i 1807 havde englænderne bombet København og "ranet" den danske flåde under Napoleonskrigene (Kühle, 2012). Katastroferne rent økonomisk, politisk og militært stod i kø. Det nødvendiggjorde – kort og forenklet fortalt – et identitetspolitisk skift i kulturen mod et mere indadvendt, bagudskuende og romantisk perspektiv på dansk historie, hvor det handlede om at finde styrke, stolthed, glæde, håb og tro i fortidens heltmodige bedrifter, der kunne bære danskerne igennem de svære tider. Den proces var allerede begyndt før tabet af Norge, men accelererede i styrke efter 1814.

Man anvendte naturen, det danske folk – fx bonden, kongehuset, Dannebrog og andre fælles referencepunkter til dette "nationbulding" projekt. At opfatte danskerne som et særegent folk med unikke historiske, kulturelle, sproglige og religiøse komponenter, begyndte for alvor i 1800-tallet. Tabet af Slesvig-Holsten i 1864 til Preussen og Det Tyske Forbund, hvor en tredjedel af landet, 40 procent af befolkningen, den bedste landbrugsjord samt flere større byer som fx Flensborg gik tabt, styrkede blot eksistensgrundlaget og nødvendigheden af en dansk nationalromantik, der gennem kunst, som malerier, kunne skildre glørværdige stunder i det danske folks fortid, der var marineret i storhed og stolthed (Hovbakke,

2014). Og der var – og er – trods alt masser af stunder i dansk historie, der var mulige for Lund, Tuxen, Brahe & Co. at vælge imellem.

Kildearbejde

Brug af nationalromantiske malerier lægger op til at styrke en bred vifte af kildekritiske kompetencer i historiefaget. Der findes ikke nogen magisk eller universel formel at tilgå i arbejdet med malerierne, omend nogle elementer af kildearbejdet kan virke mere oplagte eller eksemplariske end andre. Det kunne fx være tendens, kontekst og troværdighed. Disse tre begreber vil artiklen forsøge at udfolde i en konkret sammenhæng, knyttet til de udvalgte malerier. Til folkeskolens prøve i historie spiller kilder en helt central rolle for elevens/gruppens eget oplæg til første del af prøven. Det handler for eleven om at komme med konkrete nedslag, der er særligt eksemplariske og relevante for netop den type kilde, som eleven/gruppen har valgt til prøven. Samtidig er nationalromantiske malerier også et eksempel på oplagte, ikke-skriftlige kilder, som er et krav at anvende til folkeskolens prøve i historie (UVM, august 2023). Slutteligt skal det dog i den kontekst nævnes, at arbejdet med kildekritik i relation til nationalromantiske malerier ikke blot er oplagt i forhold til prøven. Det kvalificerer hele ideen om historien som en fortælling og konstruktion, som kan udlægges og formidles på flere måder.

Mål

Selvom arbejdet med nationalromantiske malerier er oplagt at anvende til både kildearbejde, historiebrug og historiebevidsthed, er der dog et større

mål på spil, der gerne skal materialisere sig gennem arbejdet med malerierne. Håbet, målet og ønsket er, at eleverne skal erkende og erfare, at historie er en konstruktion. At historiefaget konstitueres af ikke bare én, men flere fortællinger om fortiden, der hver især er bærere af en given tendens, kontekst og sigte. At den fortalte historie genfortælles med forskellige intentioner, af forskellige aktører og på forskellige måder. Det har et helt klart alment dannede formål i sig. At eleverne – også i deres egen livsverden – skal erkende, at de udlægninger af fx skænderier, slåskampe, uenigheder, kontroverser, oplevelser, gruppearbejde m.v. allesammen også er konstruktioner. At der ikke findes én objektiv sandhed, som sådan, men blot forskellige konstruktioner af den levede fortid. De nationalromantiske malerier er særligt eksemplariske i den henseende, fordi de alle på hver deres måde bekræfter grundtesen om historien som en konstruktion.

Napoleon

Jeg forsøger ofte – som en introduktion til arbejdet med de konkrete malerier – at præsentere tre malerier af Napoleon, da han med sin hær krydser Alperne i år 1800, og fanger østrigerne i et bagholdsangreb, der leder til Napoleons sejr ved Marengo senere samme år. Det er en kildeopgave, der må krediteres den norske historiedidaktiker Erik Lund (Lund, 2013). Malerierne skildrer krydsningen på så forskellige måder, at det selv for elever i indskoling er åbenlyst, at Jacques-Louis Davids maleri (maleri 1) fra samme år – der, som en væsentlig detalje, er bestilt af Napoleon selv – skildrer korsikaneren på en - bevidst symbolsk – hvid hest, højere end han egentlig var, i lyse farver, med beslutsomt blik i øjnene og med Napoleons familienavn skrevet på en sten side om side med Hannibal fra Kartago og Karl den Store. Det siger noget om, hvem Napoleon gerne vil sammenlignes med. Maleri 1 er ikke en god kilde til

at blive klogere på, hvordan det foregik, da Napoleon krydsede Alperne, men derimod en rigtig god kilde til at blive klogere på, hvordan Napoleon gerne vil opfattes af andre. Maleri 2 af Paul Delaroche fra 1850 har en mere realistisk skildring af Napoleon uden at have en anti-napoleonsk tendens. Farverne er mere dunkle, Napoleon sidder nu på et muldyr og ikke en hest, Napoleon trækkes over Alperne af en hjælper, ligesom Napoleons ansigtsudtryk afspejler mindre beslutsomhed og storhed end i Louis-Davids maleri. Det tredje maleri af svenskeren Nils Kreuger fra 1894 er en decideret hån af Napoleon, hvis kropslige proportioner er bevidst asymmetriske, ligesom hestens bagdel er klart blikfang på maleriet. Væk er også bjergene, hvorved det imponerende i Napoleons bedrift nedtones.

Maleri 1.

Maleri 2.

Maleri 3.

Malerierne tjener som en god introduktion til arbejdet med kildekritiske begreber, men kan som nævnt også være en oplagt indflyvning til en erkendelse af, at historie er en konstruktion, og at eleverne selv i deres egen livsverden reproducerer og skaber konstruktioner af fortiden. Det arbejde tydeliggøres blot endnu mere, når man sætter fokus på de konkrete nationalromantiske malerier, og de kildekritiske fokuspunkter, der danner udgangspunkt for kildearbejdet.

Eksempler på maleriernes tendens

Maleriet af Stormen på København i 1659 skildrer en eksistentiel forsvarskamp af hovedstaden – og staten som helhed – under Anden Karl Gustav-krig fra 1659-1660. Alle aldersgrupper er repræsenterede, og viser, at det var *folket* – som ikke var en fasttømret størrelse i 1600-tallet – der bidrog til forsvaret af København. Frederik 3. står selv i forreste linje, hvilket, set fra et militært synspunkt, er en ualmindelig uansvarlig position for kongen at befinde sig i. Det var i øvrigt også rigsfeltherre Hans Schack, der senere fik tildelt Schackenborg Slot, som var den øverste ansvarlige for forsvaret af København. Hvor detaljerne i de danske soldater og civile har fået stor opmærksomhed, fremstilles svenskerne i en gråhvid, ensartet masse, der forsøger at storme byens volde. Tendensen er klar: det er danskerne, der er i fokus. Dermed ikke sagt, at F.C. Lund med sit maleri ønskede at gengive den faktiske virkelighed, ej heller at modtagerne af maleriet opfattede det som en historisk valid skildring af stormen på København. F.C. Lund har ønsket at skildre en storslået begivenhed i dansk historie, hvor danskerne mod alle odds stod trængslerne igennem og undgik den totale undergang for den danske stat.

Maleri 4.

Maleriet viser Stormen på København i februar 1659 under Anden Karl Gustav-krig. Malet i 1880 af F.C. Lund.

Maleriet, der gengiver de hjemvendte soldater fra Treårskrigen i 1849, rummer også en stærk folkelig tendens, hvor der også er kvinder, mænd, børn, unge og gamle, der hylder de hjemvendte soldater. Euforien, glæden, stoltheden og nationalismen er understreget med tykt overalt i maleriet. Der er pyn- tet op i alle vinduer, skikkelserne på maleriet virker glade og lykkelige i deres udtryk, kvinderne kysser de hjemvendte soldater og smider blomster ud foran dem, ligesom der flages med Dannebrog i stor stil. Det er også bagerst i maleriet, man ser både det svenske og norske flag, som viser den stærke skandinavisme, der også voksede frem i 1800-tallet.

Maleri 5.

Maleriet viser hjemvendte soldater, der ankommer til København, i 1849 under Treårskrigen mod de slesvig-holstenske oprørere. Malet i 1894 af Otto Brahe.

Eksempler på maleriernes kontekst

Ingen af malerierne er mere eksemplariske at arbejde med i forhold til kontekst, end maleriet af Christian 4. ombord på Trefoldigheden under slaget ved Kolberger Heide i 1644 under Torstenssonkrigen. Maleriet er fra 1865, blot et år efter tabet af Slesvig-Holsten. Konteksten i maleriet med en såret Christian 4., der rejser sig og giver danskerne tro og håb, understreger tydeligt sindelaget i den danske befolkning efter det katastrofale tab i 1864. Vi er såret og ramt, men vi giver ikke op. Ikke i en revanchistisk eller militaristisk tone – nødvendigvis – men mere en indre, åndelig genopbygning af troen og håbet på fremtiden.

Maleri 6.

Maleriet viser Christian 4. ombord på Trefoldigheden under Slaget ved Kolberger Heide i 1644 under Torstenssonkrigen. Det var her Christian 4. mistede sit ene øje. Malet i 1865 af Wilhelm Marstrand.

I 1809 maler Christian August Lorentzen et meget berømt maleri, der gengiver myten om Dannebrog, der falder ned fra himlen, under korstogene til Estland i 1219. Også her er konteksten meget klar og tydelig. Maleriet er påbegyndt kort tid efter Københavns Bombardement i 1807, hvor hovedstaden blev bombet af briterne i det, der er kendt som verdenshistoriens første terrorbombardement. Maleriet er altså lavet efter bombardementet i 1807, men inden Danmark tabte Norge i 1814. Det handler om at give danskerne en stolthed over fortiden og tro på fremtiden efter et kollektivt traume.

Maleri 7.

Maleriet viser Dannebrog, der bryder mørket og kommer ned fra himlen under slaget ved Tallinn i 1219. Malet i 1809 af C.A. Lorentzen.

Eksempler på troværdighed

Grundlæggende behøver en kilde ikke at være troværdig, blot fordi kilden er blevet til samtidig med det, den beretter om (Rigsarkivet 2020). Denne pointe er oplagt at bringe i spil ved at anvende de malerier, som b.l.a. C.W. Eckersberg lavede kort efter det føromtalte bombardement af København i 1807. Disse malerier har en klar og tydelig anti-britisk tendens, hvor briterne fremstilles som onde og kyniske, ved at sætte særskilt fokus på de civiles lidelser, herunder kvinder og børn, under bombardementet. Men malerierne er ikke nødvendigvis troværdige, blot fordi ophavsmanden var til stede (Rigsarkivet, 2020). Eckersberg var – med rette – vred på briterne over dette terrorbombardement, og vreden

udmønter sig i malerierne, hvor de civiles lidelser og det kaos bombardementet udgjorde, bliver skildret særligt voldsomt.

Maleri 8.

Maleriet viser englændernes bombardement af København i 1807 set fra Landemærket. Malet i 1807 af C.W. Eckersberg.

Maleri 9.

Maleriet viser englændernes bombardement af København i 1807 set fra Kongens Nytorv. Malet i 1807 af C.W. Eckersberg.

Samme lup skal troværdigheden under med malerierne fra slutningen af 1800-tallet. De er alle – på hver deres måde – konstrueret i en særlig nationalromantisk retning, for at fremhæve og ophøje glørværdige danske begivenheder gennem historien. Den tydelige pro-danske tendens i malerierne, er et resultat af maleriernes kontekst, og fortæller dermed også noget om troværdigheden i malerierne. Dermed hænger alle tre kildekritiske begreber indbyrdes sammen og er forbundne (Rigsarkivet, 2020).

Helt konkret kan man sige til fx maleriet med Christian 4. fra 1644, at det er noget af et overskud sømændene ombord har haft til alle at kigge på deres konge med så bedårende blikke midt under selve slaget mod svenskerne. Men målet var heller ikke

at gengive en-til-en *levet* historie. Målet var at *fortælle* en historie om Christian 4., for i 1865 at give danskerne noget stolthed og glæde i en svær tid. Der bliver "smurt tykt på", og det er nøjagtig, hvad eleverne selv gør på de sociale medier i dag. Det adskiller sig i den forstand ikke meget i forhold til både tidligere og senere nationalromantiske og nationalpopulistiske fremstillinger af dansk historie, natur og det danske folk som helhed. De skildrer det, som de beretter om, der får dem selv – og evt. deres omgivelser – til at fremstå, som netop de ønsker det.

Historiebevidsthed og historiebrug

Flere undersøgelser – som også artikler i RADAR har henvist til – understreger, at mange elever har svært ved at se, hvad de kan bruge historie til. At det ikke har nogen betydning for dem i deres nutid. Det er ærgerligt, for intet er så usikkert som fortiden! Fordi vores nutidsforståelse hele tiden ændrer sig, ændrer vi også vores fortolkning af fortiden. Det er kernen i historiebevidsthedsbegrebet, og det kan de nationalromantiske malerier også være med til at styrke og kvalificere. For hvad var danskernes nutidsforståelse i slutningen af 1800-tallet? Det var et rige i politisk, økonomisk og militær krise. Derfor blev fortiden fortolket gennem et nationalromantisk prisme, der kunne give danskerne stolthed, håb og glæde i en svær nutid i slutningen af 1800-tallet. Og dermed kunne danskerne – hvilket var nok så vigtigt – få en mere optimistisk fremtidsforventning.

Historiebevidsthedsbegrebet kan være svært at operationalisere ind i en praksisnær, konkret undervisningssituation. Undersøgelser viser også, at lærere – og studerende – har svært ved denne øvelse. Men arbejdet med nationalromantiske malerier indeholder netop en helt konkret måde at styrke og kvalificere elevernes historiebevidsthed. Min erfaring er, at man didaktisk skal stille de spørgsmål, der får ele-

verne til at reflektere over dette samspil mellem fortid, nutid og fremtid. For de gør det selv hver dag. Når eleverne fx siger: "FCK har ikke en chance mod Manchester City i Champions League" eller udtaler, at "der bliver aldrig fred mellem israelere og palæstinensere", så anvender de netop deres forståelse af fortiden og nutiden som udgangspunkt for deres forventning til fremtiden.

Slutteligt skal det også med, at historiebrug også kan komme i spil i arbejdet med de nationalromantiske malerier, og det er min erfaring, at elever – ikke kun studerende – kan arbejde med Klas-Göran Karlssons kategorier af historiebrug (Poulsen, 2021, ss. 282-289). De nationalromantiske malerier indkapsler allesammen eksistentiel historiebrug, der skal give danskerne en eksistentiel forankring og forståelse for, hvem de er og hvor de kommer fra. At nogle historiske begivenheder konstituerer et fællesskab, som de er en del af, og som de skal værne om, beskytte og tro på. Det er et element, der går igen i samtlige malerier. Det samme gør sig gældende med moralsk historiebrug. Der er noget i malerierne, som danskerne kan og skal lære af. "Vi" har som danskere en stolt fortid, som vi kan og skal hylde og glæde os over. Der er helt klare referencer i malerierne til forståelser af etik, hvor kongerne fx er særligt positivt skildret. Moralsk historiebrug kan også bruges til at fordømme eller håne fortidige personer og begivenheder, men i de nationalromantiske malerier er der en helt klar dimension af hyldest til alt dansk. Der er også et element af ikke-brug, især i maleriet af Christian 4. ved Kolberger Heide i 1644, da maleriet kan give indtryk af en dansk sejr over svenskerne. Men danskerne tabte slaget og krigen. Ikke-brug er kendetegnet ved bevidst at fordreje og systematisk undlade specifikke erindringer fra fortiden. I nationalromantikken kunne selv et forsmædelig dansk nederlag vendes til sejr.

Der kan sågar være andre kategorier af Karlssons historiebrug i spil - fx politisk historiebrug. Det er min erfaring, at elever – og studerende – godt kan se, at det kan have en værdi for nogen at bruge fortiden til noget. Og at historien dermed ikke bare er død og borte, men hele tiden bliver betragtet på

nye måder og hele tiden brugt – og misbrugt. Derfor har det at arbejde med nationalromantiske malerier en stor værdi og stort potentiale i historieundervisningen, fordi arbejdet netop rummer styrkelse af levet/fortalt historie, historiebrug, historiebevidsthed og naturligvis også arbejdet med kildekritik.

Referencer

- Brahe**, O. (1894). "Danske soldater kommer tilbage til København", 1849: https://da.wikipedia.org/wiki/Tre%C3%A5rskrigen#/media/Fil:Tropper_1849.jpg
- Eckersberg**, C.W. (1807). "Københavns Bombardement set fra Kongens Nytorv": https://da.m.wikipedia.org/wiki/Fil:K%C3%B8benhavns_bombardement_set_fra_Kongens_Nytorv.jpg
- Eckersberg**, C.W. (1807). "Vor Frue Taarns Brand natten mellem den 4. og 5. sept. 1807, Seet fra Landemærket": https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Copenhagen_on_fire_1807_by_CW_Eckersberg.jpg
- Hovbakke**, L. (2014). En europæisk Danmarkshistorie, Gyldendal.
- Karlsson**, Klas-Göran. (2010). Europeiska möten med historien, Bokförlaget Atlantis.
- Kühle**, E. (2013). Danmarks historie et globalt perspektiv, Gyldendal.
- Lorentzen**, C.A. (1809). "Danmarks flag 1219": https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9e/Danmarks_flag_1219_Lorentzen.jpg
- Lund**, F.C. (1880). "Stormen på København": <https://historiskerejser.dk/stormen-paa-koebenhavn-1659/>
- Marstrand**, W. (1865). "Kong Christian uden sit ene øje på skibet Trefoldigheden under slaget: https://da.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8slaget_p%C3%A5_Kolberger_Heide#/media/Fil:Chr_4_ved_h%C3%B8jen_mast.jpg
- Poulsen**, J. A. (2021). Historieundervisning – en fagmetodik, Hans Reitzels forlag.
- Rigsarkivet** (2015). Den lille guldbog om Kildekritik: https://kilderne.dk/wp-content/uploads/2020/02/Kildekritik_Rigsarkivet_Guldbog_2015.pdf

Undervisningsministeriet (2023). Prøvevejledning til folkeskolens prøve i kulturfagene: <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/folke/pdf21/okt/210110-vejledning-til-folkeskolens-proever-i-historie-samfundsfag-og-kristendomskundskab-i-9--klasse.pdf>